

Kürdistan'da Hoşnutsuzluğun Toplumsal Örgütlenmesi Olarak PKK ve Dönüşen Algılar

Azad Rênas Çelik

Bu çalışmada 1970'li yılların sonunda ortaya çıkan Kürdistan İşçi Partisi'ne (PKK) yönelik Kürt toplumunda dönüşen algıları irdeliyorum. Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve PKK arasında devam eden yaklaşık otuz yıllık savaş sürecinde, Kürdistan'daki kitlelerin PKK'ye dair dönüşen algılarını tarihsel bağlamı içerisinde değerlendirerek ve farklı aktörlerin (Türk devleti, PKK, medya vb.) ilişkiselliğini göz önünde bulundurarak incelemeye çalışıyorum. Kürt toplumunun PKK ile ilişkisi ve dönüşen algılarını da, kitlelerin PKK'li militanları tanımlamaları üzerinden okumayı deniyorum. Bu kapsamda dönüşen PKK algısını üç aşamalı ve birbiri ile süreklilik içerisinde olan dönemselleştirmeler yaparak temellendirmekteyim. Belirli dönemlerde farklılaşarak dönüşen PKK'li militanları tanımlama biçimlerinin, o dönem için kitlelerin PKK'ye bakış açılarına ve PKK'yi nasıl algıladıklarına dair önemli bir zemin sunduğunu iddia ediyorum. Bu argümanımı geliştirirken özellikle Diyarbakır ve çevre illerden ilgili kişilerle yaptığım görüşmelerde ortaya çıkan algı kalıplarına ve PKK'li militanları adlandırma biçimlerine odaklanıyorum.

Diyarbakır kırsalında doğup büyümem, 1990'lı yılların başından günümüze kadar yaşanan sürece birebir tanıklık etmem ve gündelik hayatta farklı insanlardan dinlediğim anlatılar, bu yazıyı yazmamdaki en temel motivasyon kaynaklarını oluşturuyor. PKK ile ilgili yapılmış çalışmaların çok sınırlı olması ve örgütün özellikle kitleler nezdinde nasıl algılandığına ve bu algıların değişim-dönüşüm sürecine dair yazılı kaynakların neredeyse hiç olmaması, bu yazıdaki argümanları temellendirme sürecinde beni yukarıda bahsettiğim enformel öğrenme deneyimlerim üzerinden konuyu ele almaya teşvik etti. Bu nedenle de yazı kesin çıkarımlar ve genellemeler yapmaktan ziyade, Kürt toplumundaki PKK algısına dair tanımlamaları ortaya koymayı amaçlayan bir çalışma olarak görülmelidir.

Yazının ilerleyen bölümlerinde Kürt Politik Hareketi'nin en etkili aktörü olan PKK'nin ortaya çıkışından bu yana Kürdistan'daki kitleler tarafından nasıl tanımlandığı ile ilgili kavramsal tanımlamaların izi sürülecek ve hareketin kitleler nezdinde oluşturduğu meşruluk kategorileri bu tanımlar üzerinden okunmaya çalışılacaktır. İlk etapta, belirli amaçlar doğrultusunda harekete geçen PKK'nin kendini

nasıl tanımladığından ve hedeflediği destekçi kitlelerce nasıl algılanmak istediğinden kısaca bahsedilecektir. Yine benzer şekilde devletin bu süreçteki rolü ve kitleleri etkileme stratejilerinden de bahsedilerek bu üç temel aktörün birbirleriyle karşılıklı etkileşim süreçleri göz önünde bulundurulacaktır. Ardından, PKK ile tanışan kitlelerin zaman içerisinde hareketi ne şekilde tanımladığına ilişkin tarihsel bir dönemselleştirme yapılacaktır.

Toplumsal Hareket Olarak PKK ve Kitlelerle Karşılaşma

Belirli bir ideolojik kurgu etrafında bir araya gelen bireylerin örgütlenerek harekete geçtikleri ve hedef kitlelerini de kendileri ile birlikte mobilize etmeye çalıştıkları toplumsal hareketlerin gelişimi, çok yönlü ilişki ağları ve farklı aktörlerin karşılıklı etkileşim örüntüleri üzerinden şekillenir. Bir toplumsal hareketin başlangıç noktasını oluşturan plan, program ve belirlenmiş hedefler gibi olgular; iktidarla mücadele alanlarında sürekli değişim ve dönüşüme uğrar. Kürt hareketinin oluşturduğu mücadele haritası, karşıt iktidarların müdahalesi ve bastırma girişimleri ile birlikte sürekli yeniden yapılır. Bu karşılıklı mücadele zemininde sürekli dönüşen en esnek değişim alanlarından birisi de, toplumsal hareketlerin kitlelerce anlamlandırılma ve tanımlanma süreçleridir.

Amaçlanmış bir program etrafında örgütlenmiş olan hareketlerin, mücadele motivasyonlarını sağlayan, meşruluklarını güçlendiren, uğruna harekete geçtikleri kitlelerle bağ kurmalarını sağlayan en önemli çabaların başında ortak bir politik dil oluşturmak gelmektedir. Hareketin temel aktörleri, kitlelerle kurulması amaçlanan bu bağı oluşturmak için hem yazınsal hem de sözlü anlamda yeni bir dil üretmeye ve bu ortak dili dolaşıma sokmaya çalışırlar. Kısacası bütün toplumsal hareketlerin mücadele zeminlerinin başında, hedefledikleri kitlelerce nasıl tanımlandıkları ve nasıl bir yerden anlamlandırıldıkları gelir. Nitekim hareketin büyümesi, toplumsal tabanda destek bulması, kimliksel aidiyetleri güçlendirmesi gibi temel amaçların gerçekleştirilebilirliği, bu tanımlama ve anlamlandırma süreçlerine bağlı olarak gelişmektedir.

Öte yandan bu tanımlama ve anlamlandırma süreci tek taraflı işlememektedir. Bir yandan kadro hareketi olarak başlayıp kiteselleşmeyi amaçlayan örgüt, öte yandan ise örgütle karşılaşan kitleler karşılıklı olarak birbirlerini tanımlamakta ve yeniden kurmaktadır. Hatta çoğu zaman bu tanımlama ve anlamlandırma süreçleri karşılıklı olarak birbirlerini şekillendirmektedir. Bu nedenle Kürt toplumunun dönüşen PKK algısı; devlet, öncü bir kadro hareketi olarak başlayan PKK ve Kürt toplumu arasındaki çeşitli etkileşimlerle ilerleyen ve bu üç ana aktörün karşıt hegemonyalar inşa etme süreçlerinin ilişkiselliği bağlamında anlam kazanmaktadır.

Kürt Hareketi'nin son otuz yıllık mücadelesinin başlangıç noktasını oluşturan ve silahlı gücünün yanı sıra sivil siyaset alanında oluşturduğu çeşitli yapı/kurumlar ile en etkili aktöre dönüşen PKK'nin de; bir toplumsal hareket olma iddiası ile ortaya

çıkması ve mücadele araçlarını Kürdistan'daki kitleleri mobilize etmek için seferber etmesi sonrasında Kürt halkı tarafından nasıl algılanıp tanımlandığı sorusu, aslında yukarıda çerçevesini çizdiğim bağlamla sıkı sıkıya ilişkilidir. İlk ortaya çıktığı gündünden beri Kürdistan'daki kitleler tarafından nasıl karşılandığı, ne şekilde tanımlandığı ve buna bağlı olarak toplumsal düzeyde hacmini büyüten bir harekete ne şekilde dönüştüğü ile ilgili sorular; bu bakış açısını tarihsel bir dönemselleştirme üzerinden okuma imkânı doğurmaktadır.

PKK ilk silahlı eylemlerine başladığında, devlet daha önceki bir dizi Kürt isyanına yönelik gösterdiği yaklaşımlara benzer bir tepki ortaya koydu. Önce uzun bir süre görmezden gelme, silahlı eylemler çoğaldıkça ana akım medyada da temsil edildiği üzere PKK militanlarını “bir grup çapulcu”, “birkaç eşkıya”, “devlete kafa tutan ayrılıkçı serseriler” gibi küçümseyici tavırlarla karşıladı. Fakat hareket silahlı eylemlerini artırıp, toplumsal düzeydeki desteğini çoğaltıkça bu küçümseyici ifadeler yerini daha sistematik ve güvenlik konseptini haklılaştıran bir dile bıraktı. Harekete katılım ve destek arttıkça, hareketin etki düzeyi genişledikçe devlet şiddeti de daha sistematik ve yıkıcı bir hâl aldı. Bu süreçte özellikle devletin ideolojik aygıtı olarak medyada da, ortaya çıkan hareketin sosyal, ekonomik ve kimliksel boyutlarına hiç dokunulmadan; mevzunun tamamen bir asayiş konsepti içerisinde çözülmesi gerektiği yolunda bir sözbirliği oluşmuştu. Nitekim bir yandan savaş sürecinde sivillerin de yaşamını yitirmesi, öte yandan devlet şiddetinin insan hakkı ihlalini hiçe sayan uygulamaları ile birlikte PKK militanlarına yönelik başlardaki “bir grup çapulcu”, “birkaç eşkıya”, “devlete kafa tutan ayrılıkçı serseriler” gibi tanımlamalar yerini “terörist” kavramına bıraktı.

Devlet şiddetinin korkunç boyutlara ulaştığı 1990'lı yılların başında yaygın bir şekilde dolaşıma giren “terörist” kavramı ile devlet; bir yandan ülke içindeki vatandaşların gözünde bu şiddetin meşrulaştırılmasını, öbür yandan da uluslararası düzeyde kullanılan böylesi ortak bir kavram ile işlediği hukuksuz eylemlerden kendisini aklamayı hedefliyordu. Devletin bütün iletişim ve propaganda araçlarını da seferber ederek dolaşıma soktuğu söz konusu “terörizm” söylemi nedeniyle, ürettiği şiddeti meşrulaştırması ve sorunu tamamen bir asayiş durumuna indirgemesi, ülkenin batısını çok hızlı ve kolay bir şekilde ikna etmesini sağlamasının yanı sıra, Kürdistan'da yaşayan kitleleri de ciddi biçimde etkilemekteydi. Bir yandan bölgede enformel araçlarla hızla yayılan ve kitleleri ciddi biçimde heyecanlandıran PKK hareketi, diğer yanda ise bu hareketi etkisizleştirmek için bütün şiddet ve manipülasyon araçlarını devreye sokan Türk devleti vardı. Kitlelerin PKK'yi tanımlama ve anlamlandırma süreçleri işte böylesi bir atmosferde gerçekleşiyordu. Şiddet sarmalı içinde gerçekleşen bu süreç, birçok değişik aktörün farklı etkileşim örüntüleri ile birlikte oldukça dinamik ve karmaşık bir bağlamda geliyordu

Kitlelerin Değişen PKK Algısının Tanımlamalar Düzeyindeki Akışı: “Yên derve”¹, “Zarok”² ve “Gerilla”

Devlet bütün şiddet, iletişim ve propaganda araçlarını harekete geçirerek PKK'nin büyüyen gücü ve etkisine karşı topyekûn bir mücadele başlatırken; diğer yandan da PKK'nin ulusal kurtuluşçu çağrısına kulak veren ve enformel bilgi ağları aracılığı ile hareketle ilişkilenen kitlelerin onu tanımlama biçimleri de, bütün bu karmaşık ağ süreçlerinde dinamik bir şekilde dönüşmekteydi. Örneğin 1970'li yılların sonlarından itibaren bazı eylemleri olsa da öncelikle söylemsel düzeyde dolaşıma giren PKK hareketi, 1990'lı yılların başında fiziksel hareketlilik olarak da gücünün büyük bir kısmını Kürdistan coğrafyasının Türkiye sınırları içerisinde konuşlandırmıştı.

Bölgedeki halkı örgütleyen, hareketin hedefleri doğrultusunda mobilize etmeye çalışan PKK'nin bu süreçte halkla kurduğu enformel iletişim ağları (köylerde cami veya muhtar evlerinde yapılan halk toplantıları, köylüler arasında yaşanan husumetlerin çözüme kavuşturulduğu halk mahkemeleri, PKK militanlarına dair kahramanlık öykülerinin dilden dile dolaşımı vb.) sayesinde, halk tarafından nasıl algılandığı sorusunun tanımsal karşılığı ile harekete katılım ve lojistik destek sağlama alanlarındaki yoğunluk arasında da doğrusal bir ilişki olduğunu söylemek mümkün. Örneğin PKK kendisini deklare edip Bağımsız Birleşik Kürdistan ideali ile ortaya çıktıktan sonra, özellikle 1984'te başlattığı silahlı eylemlerin ardından silahlı mücadeleyi yürüten militanlarını “gerilla” olarak tanımlıyordu. Oysaki PKK'nin bu tanımının Kürdistan'daki halk nezdinde doğrudan devralınıp söylem düzeyinde yaygınlaşmasından ziyade; hareketin gelişimi ve kitleler üzerindeki etkisine bağlı olarak üç aşamalı bir süreçte çeşitli dönüşümler geçirdiğini görüyoruz. Nihai noktada günümüze geldiğinde PKK hareketine sempati duyanlarda “gerilla”, devlet söylemine yakın duranlarda ise “terörist” olarak karşılığını bulan tanımlama sürecinin başka aşamalardan geçerek bu forma kavuştuğu söylenebilir. Şimdi bu dönemselleştirmeyi üç ana tanımlama düzeyinde daha yakından inceleyelim:

i. “Yên derve” ve “Yên çîyê

Kürtçenin Kurmancî lehçesinde “yên derve”, Zazakî lehçesinde ise “ê teberî” olarak ifade edilen ve “dışarıdakiler” olarak çevirebileceğimiz bu kavramın, PKK'nin silahlı mücadeleyi başlattığı 1980'li yıllardan 1990'lı yılların başına kadar yaygın bir kullanımını görüyoruz. Ayrıca yine aynı dönemde “dağdakiler” anlamına gelen “yên çîyê” kavramının da yine PKK'lileri tarif etmek için kullanıldığını görüyoruz. PKK militanlarının Lübnan toprakları içinde bulunan Bekaa örgütsel hazırlıklar sonrası çoğunlukla Türkiye'deki Kürt illerini kapsayan coğrafyada aktif örgütlenme çalışmalarına başlaması ile birlikte, bölgedeki halk ile iletişime geçmesi ve halkı

1-Kürtçe'de “dışarıdakiler” anlamına gelir.

2- Kürtçe'de “çocuk” anlamına gelir.

kendi yanına çekmeye yönelik ikna çabaları da başladı. Halk bir yandan devletin bütün resmi ve ideolojik aygıtları tarafından çok olumsuz resmedilen bir “PKK terör örgütü” temsiline maruz kalırken, bir yandan da PKK militanları ve sempatanları üzerinden işleyen başka bir bilgi ve örgüt dili akışı ile karşı karşıyaydı. Bu noktada halkın bir kısmı en başından beri, örgüt ve devletin kendi iletişim stratejileri ve amaçları doğrultusunda çizdikleri “gerilla” ve “terörist” tanımlamalarını zaten kabul etmiş ve bu tanımlamaların kesin bir şekilde keskinleştirdiği iki farklı taraftan birinde yer almıştı. Örneğin özellikle Kürt coğrafyasındaki feodal yapıları temsil eden toprak ağaları, şeyhler, çeşitli aşiret liderleri gibi devletle organik birtakım işbirlikleri içerisinde olan kesimler özellikle koruculuğun da bir kurum olarak oluşturulmasıyla beraber PKK'li militanları devlet söylemine uygun bir şekilde “terörist” olarak tanımladılar. Yoksul Kürt emekçileri, eğitilmiş Kürt gençleri ve kendisini solda gören bazı kentli Kürtler ise PKK'li militanların davasını benimseyerek onları “gerilla” olarak tanımladılar. Fakat kitlelerin büyük bir kısmı bir yandan devleti, öbür yandan ise PKK'yi izliyor ve kendisine bir saf belirlemeye çalışıyordu. Aslında kitlelerin bu saf belirleme sürecinde özellikle devletin yürüttüğü sert politikaların etkisi büyüktü. Zira şiddet araçlarını devreye sokarak kitlelerin özgürce karar alma süreçlerini sekteye uğratıyordu.

İşte tam bu tarihsel aralıkta, Kürdistan'daki kitlelerin büyük bir kısmı ilk başta PKK militanlarını anlatmak için “yên derve” ya da “yên çiyê” kavramlarını kullanıyordu. “Dışarıdakiler” ve “dağdakiler” anlamına gelen bu iki kavram, bir yandan, sürekli dağda hareketli bir şekilde yaşayan, devletin silahlı kuvvetleri ile çatışan ve kitleleri mücadeleye kanalize etmek için uğraşan PKK militanlarının durumlarını somut olarak ifade etmek için kullanılmaktaydı. Fakat diğer yandan da, bu iki kavramın gerçek anlamı dışında Kürdistan coğrafyasındaki halk için karşılık bulunduğu kültürel birtakım anlam kümeleri de bulunmaktaydı. Örneğin “yên derve” tanımı Kürt toplumsal hafızasında; dışarıda kalmış, kimsesi olmayan, destekçisi bulunmayan, kendi başına doğanın tüm zorluklarıyla baş etmeye çalışan, doğada yaşayabilme becerisi edinmiş, toplumsal normlardan dışlanmış ve onların dışında hareket eden bir algı kümesine tekabül ediyordu. Kürt toplumsal hafızasındaki bu algı kümesi ile 1980-1990'lı yıllar arasında Kürt halkının PKK'ye bakışı arasında da ciddi paralellikler mevcuttu. Halk için mücadeleyi başlattığını, Kürt halkının inkâr ve asimilasyona uğramasına bir tepki olarak ortaya çıktığını dile getiren PKK'nin ortaya çıktığı o ilk on yıllık dönemdeki algılanışı çok somut olarak “yên derve” tanımlamasında ifadesini bulmuştu. Yani kitleler bu tanımlama ile aslında örgütü kısmen dışarıda, yabancı, şüpheli, kendileriyle yeterince bağ kuramamış, kendi norm ve değerlerine mesafeli bir yerde konumlandırmışlardı.

PKK ile henüz bağ kuramamış olan kır ve kentteki kitlelerin gözüyle “yên derve” tabiri aslında henüz tanışıklığın olmadığı bir bağlama işaret ediyordu. Daha önceki dönemlerde gerçekleşen Kürt isyanlarının oluşturduğu hafıza üzerinden PKK'nin devlete karşı dayanmasının mümkün olup olmadığını sorgulayan kitle-

ler harekete oldukça temkinli ve mesafeli duruyorlardı. Tam bu süreçte 1985'te PKK'nin cephe örgütlenmesi olan Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (ERNK-Eniya Rizgariya Netewa Kurdistan) kurulması ve özellikle PKK militanlarının denetimi dışında kalan kırsal bölgelerde, şehir ve metropollerde yürüttüğü kitle örgütlenmesi, Kürt hareketinin kitleselleşmesi gibi çalışmalar sayesinde kitleler üzerinde ciddi etkiler bıraktı (Toplum ve Kuram, 2010). Bu tanışıklık ve etkileşim artıkça “yên derve” tanımı da PKK lehine “zarok”a dönüşmekteydi.

ii. “Zarok”

Kürtçe “çocuk” anlamına gelen “zarok”, 1990'lı yılların başından itibaren PKK'nin bir kadro hareketi görünümünden çıkmaya başladığı ve kitlesel desteğini ciddi oranda artırdığı dönemde hızlıca dolaşıma giren bir kavram oldu. Özellikle devlet ile somut çatışmaların en yüksek orana ulaştığı bu dönemde; köy boşaltmaları ve zorunlu göç süreci, kitlelerin korucu olmaya zorlanmaları, kent merkezlerinde siyasal eylemlerin artması gibi eş zamanlı gelişmeler meydana gelmekteydi. PKK'nin hem kırsal bölgelerde halk ile daha yoğun etkileşimler içine girmesi, hem de devlet şiddetine karşılık topyekûn bir karşı şiddet ile cevap vermesi, kitlelerin gözünde devletin baskı ve zor rejimine yönelik bir karşı hegemonya kurma girişimi olarak anlam kazandı. Tam da bu bağlamda, öncesinde “yên derve” olarak tanımlanan örgüt üyeleri için yeni bir tanımlama dolaşıma girdi: zarok!

“Zarok” tanımı toplumsal dilde iki temel anlama tekabül ediyordu: birincisi, halk PKK militanları ile karşılaştıkça, onlarla daha fazla etkileşime geçtikçe, devlet şiddetinin karşısında duran bu bireyleri tanıdıkça ve en önemlisi militanların çoğunun Kürdistan coğrafyasından örgüte katılan kişiler olduklarını gördükçe, onların aynı toprakların çocukları olduğunu idrak etti. Özellikle 1990'ların başında kırsaldan yoğun bir şekilde PKK saflarına katılan yoksul kesimden gençlerle birlikte hareketin lojistik destek alanları da genişlemeye başladı. Kendi yerelinden çocuğu, kardeşi, akrabası, komşusu ya da köylüsü PKK saflarına katıldığında ve ERNK'nin yerleşim yerlerindeki örgütlenme çalışmaları arttıkça örgüt ile kitleler arasındaki etkileşim de artmaya başladı. Bu noktada PKK'ye yakınlık duyan, lojistik destek sağlayan ve hareketin kitleselleşmesi için mücadele eden kitleler arasında PKK militanları “zarok” olarak isimlendiriliyordu. Bu kesimin “zarok” tabiri içermeyi, yakınlaşmayı ve olumlamayı ifade ediyordu. Bu bakış açısı örneğin o dönemde yaygın olarak kullanılan “zarokên me” (bizim çocuklarımız) tabirinde açık bir şekilde görülüyordu.

İkinci ve görece daha baskın olanı ise, PKK üyelerinin Kürtlerin yaşadığı Türkiye'nin doğu coğrafyasını sömürge ve işgal altında bir yer olarak tanımlamaları ve Bağımsız Birleşik Kürdistan ideali için mücadele ettiklerini dile getirmelerini bir tür “çocukluk” olarak görmeleriydi. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana onlarca Kürt isyanını bastıran, göç, sürgün, infaz ve işkenceler ile karşılık veren devletin şiddet makinesi karşısında duran bu bir grup insanın çıkışlarını, kültürel

arka plandaki anlamıyla da “çocukça” bulmalarıydı. Evet, onlar böylesi devasa bir devlet şiddetine karşı mücadele vermeye çalışan gözükkara çocuklardı. Nasıl ki bir çocuk ortaya koyduğu davranışlar üzerinden kesin yargılanmamalı, yarım bir gelişim evresi içinde yorumlanmalı idiyse; dağa çıkan bu gençler de “çocuk” tular ve öyle görülmeliydiler. Yani devletin baskı ve zoruna karşılık boyun eğen yetişkinler, bir yandan PKK’li militanların ortaya koydukları mücadeleyi büyük bir şaşkınlık ve hayranlıkla izlerken; bir yandan da geçmişin belleğinden damıttıkları bilgi ile yaptıklarının çocukluktan öte bir şey olmadığını algılamalarıydı. Onlar gücünün boyutlarını tahmin bile edemeyecekleri bir şiddet makinesine karşı başkaldırılmış ama er ya da geç bu gücün gerçek hacminin farkına varacak olan “çocuk”ça bir işe kalkışmışlardı. Çünkü onlara göre “devlete devlet gerek” sözünde somutlaştığı üzere tankı, topu, uçağı olan bir devlet olmadan bir başka devletle baş edilemezdi. Önceki isyanlarda da görüldüğü üzere devlet gücüyle baş edilememişti.

Kürdistan’daki kitlelerin PKK militanlarını tam da böylesi tanımladıkları bir bağlamda; devletin köy boşaltmalarına girişmesi, koruculuk sistemini zorla dayatması, şiddet ve zor araçlarını büyük oranda devreye sokması, faili meçhul cinayetlerin hızla artması gibi nedenlere bağlı olarak saflar daha da belirginleşmeye başladı. Korucu olmayı ve devlete lojistik/istihbarat desteğı vermeyi reddeden kitleler zorla yerlerinden göç ettirilirken, bir kısmı da korucu olmayı kabul ederek devletin tarafında yer aldı. Devletin ürettiğı söylemi kabullenen kesim artık net bir şekilde PKK militanlarını “terörist” olarak tanımlamaktaydı. İlk günden beri PKK’ye her türlü desteğı sunan kesimlerin dışında kalan grup ise tam da bu süreçte PKK lehine bir yönelim yaşayacak ve “zarok” olarak kodladığı PKK üyelerini daha farklı tanımlamaya başlayacaktı.

iii. “Gerilla”

“Yen derve” ve “zarok” tanımlamasının “gerilla”ya dönüştüğü ana milat, 1991-1994 sürecindeki yoğun köy boşaltmaları ve buna bağlı olarak gerçekleşen kitlesel zorunlu göçtü. O zamana kadar Kürdistan’da yaşayan halk, her ne kadar kısmi düzeyde devlet ve PKK şiddeti arasında kaldıysa da; taraf olma zorunluluğunu bu kadar radikal bir şekilde duymamıştı. Fakat özellikle devletin PKK’ye karşı savaş için koruculuk sistemini zorla dayatması, bu sistemi reddedenlerin yerleşim yerlerini boşaltarak onları zorunlu göçe maruz bırakması ve baskı-şiddet uygulamaları ile birlikte halk artık tarafını seçmek zorunda kaldı. Bir kısım, koruculuğı kabul ederek devletle işbirliği içerisinde hareket etmeyi benimserken, büyük bir kısmı da bunu reddetti. Özellikle yerleşim yerleri boşaltılan ve kent merkezlerine göç etmek zorunda kalan kitlelerin büyük bir kısmı bu süreçte ciddi bir siyasallaşma deneyimi yaşadı. Devlet şiddeti karşısında yaşadığı bu büyük yıkım ve mağduriyet sonrasında kitleler, PKK lehine dönüşen bir siyasallaşma sürecine girdiler. Kentlerdeki siyasal mobilizasyon, önemli oranda zorunlu göçle gelenlerin oluşturduğu ağlar üzerinden şekillendi.

1990'lı yıllarda oluşmaya başlayan ve PKK'ye yakın duran Kürt basını, kurumları ve 1995'te açılan PKK'ye bağlı Med TV ile birlikte Kürdistan'daki kitleler devletin güdümünde bilgi üreten medya araçlarına alternatif başka bilgi kaynaklarıyla da tanıştı. İşte "Yên derve" ve "zarok"tan sonra PKK'li militanların "gerilla" olarak tanımlanmaya başladığı süreç böylesi bir tarihsel kavşakta gerçekleşti. PKK'nin kendi bilgi üretme kaynaklarını daha etkili bir şekilde harekete geçirmesi ile birlikte halkın devlet güdümünde hareket eden medyaya alternatif bilgi kaynaklarına erişiminin yanında devlet şiddeti karşısında yaşadığı mağduriyet üzerine gelişen siyasal mobilizasyona dahil olan kitlelerin artması sonucunda "gerilla" söylemi de çok hızlı bir şekilde yaygınlaştı. 2000'li yıllara gelindiğinde ise bu söylem Kürdistan'da çok güçlü bir destekçi ağına kavuşmuştu.

Kürdistan'daki kitlelerin PKK'ye yönelik algısının tanımlar düzeyinde değişimi, kitlelerin somut olarak da PKK ile kurdukları ilişkiyle doğrudan bağlantılıydı. Nitekim 1990'lı yıllardan günümüze değin sürekli büyüyen ve kitlelerin siyasal mobilizasyonu üzerinden Türkiye siyasetinde ciddi bir aktöre dönüşen yasal Kürt siyaseti bunun en somut kanıtıdır. Önceleri PKK ile arasına siyaset dili itibarıyla belirli bir mesafe koyan yasal Kürt siyaseti, siyasi tabanının talepleri doğrultusunda günümüzde PKK'ye çok daha yakın durmaktadır. Bunu, Kürdistan'daki kitlelerin olumlamaya ve sahiplenmeye dönük PKK algısı ve legal sivil alanda gelişen kurumların oluşturduğu dayanışma ağları ile ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Kürt toplumunun tanımlamalar düzeyinde dönüşen PKK algısının Kürt bölgesinin her yerinde aynı şekilde ve zamanda işlediğini söylemek çok zor. Örneğin PKK militanları ilk silahlı eylemlerine başladığı dönemlerde özellikle Mardin-Şırnak-Siirt bölgesinde (Botan Eyaleti) "talebeler" olarak adlandırılıyorlardı. 1970'lerin başından beri genelde üniversite öğrencisi eğitilmiş Kürt gençlerinin öncülüğünde kurulan ve değişik ideolojik örüntüler etrafında bir araya gelen çeşitli Kürt fraksiyonlarının (Kawa, DDKD, Özgürlük Yolu, Rizgari vs.) tamamı "talebeler" olarak biliniyordu. Bunun nedeni de bu örgütlerdeki bireylerin neredeyse tamamının öğrenci gençler olmalarıydı. Fakat kendini diğer ideolojik fraksiyonlarından ayrı tutan ve silahlı mücadeleyi en etkin şekilde yürütmeyi başaran PKK, kendisini diğerlerinden tamamen ayırmak amacıyla "talebeler" tanımlamasını reddetti ve alandaki örgütlenme çalışmalarında bunu özellikle dile getirdi. Böylece diğer bölgelerde "yên derve" tanımlamasına karşılık gelen dönemde "talebeler" tanımlaması da bir süre halk arasında kullanılmaktaydı. Yine hareketin ilk örgütlenme dönemlerinde "Apocular" tanımlaması da PKK militanları için kullanılan bir başka tanımlamaydı. Örgüt yaygınlaşıp halk tabanını çoğalttıkça ve daha kurumsal bir ağ yapısı geliştirdikçe bu tanımlama da tedavülden kalkmış oldu.

Algı dönüşümünün bir diğer önemli değişkeni de kuşak farklılığıdır. Bu kuşak farkının doğrudan kendi başına bir ayrım oluşturduğunu söylemek zor olsa da; tarihsel bağlamı içinde değerlendirdiğimizde ve farklı bilgi ağları aracılığıyla farklı dene-

yimler yaşanması gerçeğini göz ününde bulundurduğumuzda kuşak farklılığını önemli bir değişken olarak görebilmemiz mümkün. Örneğin aynı aile bireyleri içerisinde dede konumundaki kişi PKK militanlarını "terörist", baba konumundaki kişi "zarok" ve oğul ise "gerilla" olarak görebilmektedir. Aynı aile içindeki bu yaygın dönüşüm, dönüşen PKK algısını çok açık bir şekilde göstermektedir. Bu yazıda iddia ettiğim üç aşamalı algı dönüşümünün özellikle bu aile bireylerinin PKK militanlarını tanımlamasında çok belirgin olarak ortaya çıktığını düşünüyorum.

Her ne kadar yukarıda bahsettiğimiz örnekte de görüldüğü üzere tanımlamalar düzeyinde bölgesel ve kuşak bağlamında bazı farklılıklar olsa da, algı dönüşümünün çok temelde bu üç ana kavram (yên derve, zarok, gerilla) üzerinden işlediğini dair bir genelleme yapmanın da sorun teşkil edeceğini düşünmüyorum. Bu tanımlamalar belirli bölgelerde farklılaşmış olsa da, dönüşen algının ortak bir mecraya doğru aktığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Tabi bunda özellikle Kürt Hareketi'nin silahlı gücü olarak PKK'nin, siyasi sivil yapı ve kurumlarının ROJ TV televizyonunun ve Özgür Gündem ile başlayıp şimdilerde Günlük ismi ile devam Türkçe ve Azadiya Welat isimli Kürtçe gazetelerin de ürettikleri ortak dilin bu algıları da benzeştirdiğini, aynı mecrada birleştirdiğini söyleyebiliriz. Çünkü o zamana kadar ziyadesiyle hareket ile yüz yüze gelerek veya ilişkili olanların anlatılarını duyarak şekillenen PKK'li militan imgesi, artık MED TV ile başlayıp günümüzde ROJ TV ile devam eden televizyon geleneği ve 1988'de Halk Gerçeği ile başlayan gazete/dergi gibi araçlar sayesinde daha kamusal bir dille hareketin kontrolünde şekillenmeye başladı. Nitekim özellikle 1992-1994 yılları arasında günlük olarak yayınlanan ve bu iki yıllık süre içerisinde 30 muhabiri JİTEM ve Hizbullah tarafından öldürülen Özgür Gündem gazetesinin (Akyol, 2010) maruz kaldığı baskı, şiddet ve ölümleri de bu bağlamda değerlendirmek gerekiyor. Zira Özgür Gündem'in başlattığı muhalif basın geleneği bir yandan ana akım medyanın gizlediği, söylemediği ve manipüle ettiği bilgiyi alternatif bir şekilde üretirken; bir yandan da kamusal alanda kitlelerin algılarını dönüştürecek düzeyde etkiler yaratıyordu. Devletin ideolojik aygıtlarına karşı alternatif bir bilgi kaynağına dönüşen gazete çalışanları bu yüzden korkunç baskı, zulüm ve öldürmelere maruz kaldı. Bu noktada denilebilir ki kitlelerin PKK algısının dönüşümünde PKK ve ilişkili olduğu medya araçları, sivil siyasi yapı ve kurumların etkisi oldukça büyüktür.

Sonuç

Sonuç olarak diyebiliriz ki, PKK bir kadro hareketi olarak Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı silahlı bir mücadeleyi başlatıp, Kürdistan'ı sömürge ve işgal altında bir coğrafya olarak tanımlayarak kitleleri devlete karşı mücadeleye kanalize etmek için harekete geçerken; öte yandan da devlet, hareketi etkisizleştirmek ve kitleler ile bağ kurmasını engellemek için baskı ve zor araçlarını ciddi oranda devreye soktu. Devlet ve PKK arasında devam eden çatışma sürecinde Kürdistan'daki kitleler bu süreçte bir tavır takınmak durumunda kalmışlardır. Gelineen süreçte kitleler destek ibresi-

nin PKK ve oluşturduğu legal siyasal hareketi gösterdiği görülmektedir. İlk başta PKK militanlarını kendilerinden ayrıksı duran, yabancı, desteksiz “dışarıdakiler” olarak tanımlayan kitleler, daha sonra onlara, devlet şiddetine karşı uzun süre direnemeyecek ve sonunda giriştikleri işin çocukça olduğunu anlayacakları manasında “çocuk” demeye başlamış ve en sonunda ise kendileri için mücadele yürüten özgürlük savaşçıları yani “gerilla” demeye başlamıştır. PKK bir yandan devlete karşı silahlı mücadeleye devam ederken, bir yandan da sivil legal alanda oluşturduğu yapı ve kurumlar ağı sayesinde gittikçe kitleselleşen bir destek tabanı kazanmış ve siyasal alanda da önemli bir politik hareketin oluşmasını sağlamıştır.

Bu noktada özellikle vurgulanması gereken bir diğer önemli boyut ise; kitlelerin PKK militanlarını tanımlama biçiminin ve buna bağlı olarak oluşan algı kalıplarının devletin ideolojik aygıtları tarafından üretilen söylemlerden ve PKK'nin yürüttüğü karşı hegemonya çalışmalarından bağımsız okunamayacağıdır. Örneğin ilk kurulduğunda kendisini Marksist-Leninist bir örgüt olarak tanımlayan ve temel hedefinin Bağımsız Birleşik Kürdistan kurmak olduğunu deklare eden PKK'nin süreç içerisindeki ideolojik dönüşüm ve kırılmalarının da Kürt toplumunun değişen PKK algısını ciddi oranda artırdığını söylemek mümkündür. Marksist söylemden ve ulus-devlet talebinden vazgeçen ve sonrasında daha yerel, daha Kürdi bir çizgiye evrilen PKK'nin bu şekilde kitlelerle daha güçlü bağlar oluşturmaya başlamasının dönüştürücü algıya etkisi açıktır. Yine aynı şekilde 2000'li yıllarda güçlenen legal sivil siyaset alanının yarattığı politik bilincin de bu algı dönüşümüne etki ettiğini söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Akyol, Hüseyin (2010), *Kürt Medyasında Yirmi Yıl*,

Evrensel Basın Yayım: İstanbul.

Toplum ve Kuram (2010). “Kürt Hareketinin Kronolojisi

(1960'lerden 1990'a)”, *Toplum ve Kuram Dergisi*, Sayı:4, Güz 2010.